

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה לך בחימה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת וישב תשפ"ד • שנה ג' - גליון קנ"ב • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

בית האוצר
מערכת א כלל א

הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה (לח, כה).

פיל עצמו לכבשן האש הוא דין גמור וקשה דאין למידין מקודם מתן תורה

עייני כתובות (י:ט), נוח לו לאדם שימסור עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, מנא לן, מתמר, דכתיב 'היא מוצאת'. וקשה, דהא אין למידין מקודם מתן תורה (עייני ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ה).

ולימוד זה איננו ענין מוסריי לבד, רק הוא לימוד של דין גמור (עייני תוספות סוטה י: ד"ה נוח), וגם להקל, שהרי הטלת עצמו לכבשן האש היא עבירת מאבד עצמו לדעת, ונלמד מ'אך את דמכם לנפשתיכם אדרוש' (לעיל ט, ה), אזוהרה לחונק את עצמו (עייני ב"ר לד, יג: בבא קמא צא:), ועם כל זה ילפינן מתמר להקל - דמותר והוא גם מצוה - להפיל עצמו לכבשן האש לבל ילבין כו', וכמעשה המובא בכתובות שם, עייני שם².

והטעם מבואר בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות קלט), דהוא משום דמלבין פני חבירו כשופך דמים, דקחוינן דאזיל סומקא ואתי חיורא, וכמבואר שלהי הזהב (בבא מציעא נח:), ועל כן הוי ליה אביזריהו דשפיכות דמים, דהוא ביהרג ואל יעבור, דשלש עבירות - עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים - הוו אינהו ואביזריהו ביהרג ואל יעבור (סנהדרין עד:)³.

ועל כל פנים, האי דנוח לו לאדם שיפיל עצמו כו', הוא לימוד גמור גם להקל, שמותר ומצוה לאבד עצמו לבל ילבין כו', ואם כן קשה, הא אין למידין מקודם מתן תורה.

שב דנחמא
אות ז

וימאן ויאמר אל אשת אדניו וגו'. ואיך אעשה הרה הגדלה הזאת וחקטאתי לאלהים (לט, ח-ט).

מקום הנפש למעלה מחמת קלותה אלא שהחומר מכבידה וקומה זקופה מורה שנפשו קשורה בשורשה למעלה והכפיפה ראויה לחוטא

מצד נפשו המנותקת משרשה | שלשלת ב'וימאן' שלא לנתק שלשלת הנפש משורשה

הנה מבואר בספר מצרף לחכמה להיש"ר מקנדיאה ז"ל (פרק כח ד"ה ואם תמאנו: פרק כט) בשם אחד הפלוסופים, כי הנפש - מקומה למעלה מעולמות הגשמיים מפאת קלותה. כי כל הקל יותר אז יותר מקומו מעלה, כי יסוד העפר - למטה בתכלית מפאת כבדו, ועליו יסוד המים הקלים מן העפר, ועליהם יסוד האויר הקל מן המים, ועליו יסוד האש - אשר הוא קל יותר מן האויר. ועל כן הנפש הרוחנית - אשר היא קלה ביותר מכל הגשמיים, ואין ענין הכובד נמצא כלל בדבר רוחני, על כן מקומה למעלה אחרי גרמים השמימיים, בכלות כל הגשמיים, וראוי אפוא שאחרי הפרידה תעוף מעלה למקומה מפאת קלותה. אולם כאשר ימשך האדם אחרי התאוה החומריות, הנה יערב על ידי זה חלקי החומר בנפש, וזה החומריות אשר בה יכביד אותה מטה. וזהו ענין הגיהנם, לבער מקרבה החלקים החומריים, למען תשוב אל קלותה ותעוף מעלה, עייני שם היטב בארוכה.

והנה בחגיגה פרק אין דורשין (טו.), חשבו חכמינו ז"ל יתרון לאדם על הבעל חי - במה שמהלך בקומה זקופה, עייני שם. והכוונה, כי מפאת היות הנפש חלק אלקי ממעל יתברך שמו (עייני ליקוטי תורה פרשת בראשית ד"ה הנה; מאור עינים פרשת יתרו ד"ה אך כוונת), וגם אחרי ירידתה לגוף עדיין היא אחוזה בו יתברך בשלשלת רוחני וחבל דק (עייני שליה מסכת פסחים אות קעו: אור החיים פרשת האוינו לב, ח ד"ה ודקדק - ד"ה ועל), כמאמר הכתוב (דברים לב, ט) 'כי חלק ד' עמו' - רצה לומר שנפשותיהם חלק אלקי ממעל יתברך שמו, וגם אחרי היותם בגוף - עם כל זה 'יעקב 'חבלי נחלתו' (שם), ואחוזים בשרשם בחבל דק. ועל כן מפאת הקשר הנפש בשרשה מעלה, נמשכת שמה וזוקפת קומת האדם, ועל כן נחשב זקיפת האדם ליתרון לו, כי היא מורה על היות נפשו אצולה ממרום וקשורה שמה גם בהיותה בגוף, ושאחרי הפרידה - בסור הגוף המנוע - תשוב שמה לגמרי, כמאמר הכתוב (איכה ג, כד) 'חלקי ד' אמרה נפשי', רצה לומר, מפני היות הנפש חלק אלקי ממעל יתברך שמו, 'על כן אוחיל לו' (שם), רצה לומר, יקוה שאחרי הפרידה תשוב הנפש אליו.

וזהו מה שאמרו ביומא (לה:), אמרה לו (ליוסף) הנני כופפת קומתך, אמר לה 'ד' זוקף כפופים' (תהלים קמו, ח), עכ"ל. והכוונה, כי אם יארע אשר ילך האדם בקומה כפופה - כראוי על פי התורה באמת, כי כל ההולך ארבע אמות בקומה זקופה כאילו דוחק וכו' (ברכות מג:), עם כל זה הכפיפה הזאת היא רק מקריית, והזקיפה עודנה עצמיות לו, כי בטבע - קומת האדם זקופה, מפאת הקשר הנפש בשלשלת רוחנית בשורשה האלקי מעלה וכמו שכתבתי. אולם אם יחטא האדם חלילה חטא גדול - אשר על ידו ינתק חלילה חבל הכסף ושלשלת הרוחנית הזאת (עייני אור החיים פרשת בחוקתי כו, יא ד"ה גס), אז אף אם יזקיף קומתו, עם כל זה היא רק זקיפה מקריית, כי בטבע ראוי לו הכפיפה אז לארץ, מפאת הגוף אשר שרשו מן העפר (ראה בראשית ג, ט), וכל דבר מושך בטבעו לשרשו (עייני שערי תשובה שער ב אות יט; חידושי אגודת - למהר"ל ז"ל - סנהדרין צא: ד"ה מפני) - כיון שאין התנגדות לכפיפה הזאת מפאת הנפש אשר שרשה מעלה, כיון שכבר ניתק חבל הכסף ושלשלת הנפש הזאת.

והנה בקרא ד'וימאן יוסף ויאמר' וגו', יש שלשלת על תיבת 'וימאן', ומבואר בספרים (עייני לבנת הספיר בפרשתנו ד"ה ויהי אחר; מאירת עינים - בתוך ספר המגיד להפרי מגדים - בפרשתנו ד"ה וז"ש) הטעם, כי יוסף מיאן לעשות החטא - למען לא ינתק על ידי החטא חלילה שלשלת הנפש המחברה באלקיים.

ולפי זה נראה, כי זהו גם כן מה שאמר לה 'ד' זוקף כפופים'. רצה לומר, כי אם אתה תכפוף קומתי - הנה תהיה הכפיפה הזאת רק מקריית, אבל האלקויות אשר בי - כי הנפש הוא חלק אלקי ממעל יתברך שמו, ועדיין לה הענין האלקי כי היא אחוזה בו בשלשלת רוחנית, ועל כן זה האלקויות אשר בי - הנה הוא יזקיף קומתי בטבע מפאת נטייתו לשורש האלקי מעלה, ותהיה הזקיפה עצמית - אף כי יהיה קומתי כפוף במקרה על ידיך. וזה שאמר 'ד' - רצה לומר האלקויות אשר בי, הנה הוא 'זוקף כפופים', מה שאין כן אם אשמע לך ואחטא חלילה - וינתק חבל הכסף ושלשלת הרוחנית הזאת, הנה אז אף אם אזקוף הקומה, עם כל זה יהיה רק זקיפה מקריית, והכפיפה תהיה עצמית, ועל כן מוטב שתהיה זקיפתי עצמית וכפיפתי מקריית, מלהיפך חלילה.

שעה, וזה ישכב בבושתו לעולם ותכסהו כלתמו...". וראה בספר 'רבינו שמעון סופר' עמוד תצד-תצה, מעשה נורא מפטירת הגה"ק רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד קראקא, שנגרמה עקב כך שה'פאריס-רב' הלבין פניו ברבים.

(ד) אמנם ראה מאירי סוטה י: שכתב: "לעולם יזהר אדם שלא ילבין פני חבירו ברבים, דרך הערה אמרו נוח לו לאדם שיפיל וכו'", ומשמע שאין זה אלא הערה מוסרית. וראה עוד אריכות בשו"ת בנין ציון סימן קעב.

(א) שאילו היה ענין מוסריי אזי שפיר יש ללמוד בזה מקודם מתן תורה, כי "דרך המוסר מסבא הרי לא נשתנה משעת מתן תורה",

ראה בית האוצר מערכת א כלל צט. ועייני עוד תפארת יוסף פרשת שמות עמוד לו הערה קלג.

(ב) דמור עוקבא ואשתו טמנו עצמן בתנור, שלא יראה אותם העני שנתנו לו מעות כל יום, ויתבייש מהם.

(ג) וראה עוד מן אבות לרשב"ץ על מסכת אבות פ"ג מ"א ד"ה המלבין: "וחכמי הרפואה אמרו, כי הבושת הוא מהתנועות הנפשיות

פנינים בענין הדלקת נרות חנוכה

מתורתו של רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בגליוני הש"ס

ומצאתי בסדר רב עמרם בסדר חנוכה (ד"ה ואסור) דכתב, דאם נשבה הרוח מניחו על שלחנו, עיין שם.¹

פניה לימין רק בעבודות שבמקדש | בנר חנוכה משום זכר למנורה | בספר תורה משום שנקרא מקדש | ואפילו בלשון נזהרים בפניה לימין

עיין שירי קרבן בירושלמי יומא (פ"ב היא ד"ה כיצד), דרק בעבודות שבמקדש הוא דכל פינות שאתה פונה לא יהו אלא לימין (יומא טו:).

וצריך עיון, דהפוסקים (עיין לבוש או"ח סימן תרעו סעיף ה; טורי זהב שם ס"ק 1) דנו בזה גם בנרות חנוכה.² אולי הואיל והוא זכר למנורה דמקדש.³

ואולם גם בקריאת התורה מבואר בשולחן ערוך (או"ח סימן קמא סעיף ז; שם סימן תרס סעיף א), דפונין לימין בהוצאת הספר ובהליכת הקורא. ובספר יש לומר דשאני, דנקרא גם כן 'מקדש' - בעירובין פרק בתרא (קג:), דקרינן ליה שם שבת דמקדש במדינה. ובשבת פרק כל כתבי (קטז:), דספר תורה דומיא דקדשים, עיין שם בסוגיא דמצילין תיק הספר כו'.⁴

ואולם גוף הלימוד אהך דפונין לימין הוא בזבחים (בב:), מקרא ד'שלשה פונים צפונה' וגוי' (מלכים א' ז, כה), ושם אינו מידי דמקדש, רק לישנא דקרא בעלמא, ואם כן תשמע מיניה דבכל ענין פונין לימין אחרי דגם בלשון נזהרין לפנות לימין.

הלומד דיני מצוות דרבנן - מקיים מצות תלמוד תורה כמו בלימוד דיני מצוות התורה

לענין תלמוד תורה פשוט דהלומד דיני נר חנוכה דהיא מצוה דרבנן מקיים מצות תלמוד תורה בשוה מן התורה, כלומר דיני שבת וכדומה.

[ובציונים לתורה (כלל ג פסקא י) הוסיף רבינו: ואפילו למאן דאמר (עיין רמב"ן בספר המצות שורש א) דמילי דרבנן לאו דאורייתא נינהו מילא תסורי (דברים יז, יא).]

בביתו, צריך להדליק בשמאלו, כדי שיכנס בין שני מצות - בין נר חנוכה שלו לנר חנוכה של שכניו, ודוק שהוא ברור.⁵

ד) בשלטי הגבורים שבת דף ט. מדפי הרי"ף אות ה, הביא פסק הרי"א ז, שאם הדליק בפני הרוח וכבתה, יחזור וידליק במקום שאין רוח מצויה, דהוי ליה כנותן שמן פחות מכשיעור, והביאורו הפוסקים בסימן תרע"ג, יעוין שם שדנו אם צריך לחזור ולברך.

ה) להדליק משמאל לימין. וראה שו"ת מהרי"ל סימן מ ד"ה ומה, שלדעתו 'כל פינות שאתה פונה' דילפינן ממקדש היה מימין לשמאל.

ו) עיין בעל המאור שבת ט. מדפי הרי"ף ד"ה למ"ד; ר"ן שם ד"ה הלכות. וידועים דברי הרמב"ן פרשת בהעלותך ח, ב ד"ה וראיתי, שכתב: "וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא שם אות ה) וכן במדרש רבה (שם טו, ה), אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לאהרן... הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם 'אל מול פני המנורה יאירו'... והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו".

ז) ראה גליוני הש"ס שבת קטז: ברש"י ד"ה לא; שם בבא מציעא נח: ד"ה לפי.

משמאל והמזוזה בימין, כדי שיכנס בין שתי מצוות, עכ"ל.

ועיין שו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן מא). ומה שכתב שם כדי שיכנס בין שתי מצוות, בין נר חנוכה שלו לנר חנוכה של שכניו, עיין שם. הנה ללשון השאלות דמייתניא דכתב 'ובעל הבית' כו', משמע דשתי מצוות הסובבות יהיו שלו והוא בעליהם.

ובלאו הכי נמי גוף דברי השבות יעקב אין נראין לי. דבגמרא כאן אין מבואר כלל זה הטעם כדי שיכנס בין שתי מצוות, רק דבעינן מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל. ואפילו הטעם כדי שיכנס כו', דילמא הקפידא אמזוזה ונר חנוכה דייקא, ולא מהני שני נרות חנוכה, וכמובן גם כן מדברינו הנ"ל.

איך מדליקים כשמגולה לאור ויש רוח | אם נושבת הרוח מניחו על שלחנו

בגמרא שבת (כא:), מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. מאי דקשה הרי היה מגולה לאור, ואיך לא כיבו הרוח, דדוחק לומר שהעמידו שומר - עיין שאילת יעב"ץ (ח"א סימן קמט ד"ה ג). [וז"ל: תמהתי מנעורי, שהרי בימי חכמי התלמוד היו מניחין אותו על פתח החצר מבחוץ כמצוותו. והרי הוא מגולה לאור השמים במקום שהרוח שולט, ואי אפשר שידלוק כשיעור מצוותו, אם לא בדרך אפשרי רחוק, והיאך יצאו בזה, אם לא שהעמידו שומר רוח, לא יגרע מצדיק עינו, להשגיח עליו - אם יכבה לחזור ולהדליק, וזה גם כן קשה מאד על כל אדם. על כן אני אומר, שהמדליקו בפנסין מוקפין מחיצות זכות ואספקלריא המאירה דרך דופנותיה, דשפיר מיקרי נאותין לאורו כהאי גוונא].

ציצית קרוי 'חוט המשולש' שכולל מזוזה ונר חנוכה בפנימיות העינים | ושיכנס בין שתי מצוות - אם בעינין דוקא מצוות שלו | אם בעינין דוקא מזוזה

בגמרא שבת (כב:), והיא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר משמאל, והילכתא משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

בשאלות פרשת וישלח (שאלתא כו ד"ה ברם צריך א) וז"ל: מאן דאמר מימין קסבר, כי היכי דליהוי תרתי מצוותא בחד דוכתא נר חנוכה ומזוזה, מאן דאמר משמאל קסבר כי היכי דליהוי מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית בטלית מצויצת ביניהן, עכ"ל.⁶

וראיתי בשו"ת מהרי"ל (סימן מ ד"ה ולדידך) הביא דברי השאלות, וז"ל: ובשאלות דרב אחאי, מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ובעל הבית בטלית מצויצת עובר ביניהם, לקיים 'החוט המשולש לא במהרה ינתק' (קהלת ד, יב), פירוש חוט ציצית בין שניהם, עכ"ל. פירוש לפירושו, דמזוזה ונר חנוכה הם שתי מצוות, וחוט ציצית שבאמצע מצוה שלישית, וזהו 'חוט המשולש'.

ואולם הנה ליה למיקרייה 'שלישי', ד'משולש' משמע שכלול משלשתן. ואולי יש בזה איזה ענין בפנימיות הדברים דכולל באמת שלשתן, ולכן הוא באמצע להיותו כלול ממזוזה שבימינו ונר חנוכה שבשמאלו, וזהו שכתב חוט ציצית בין שניהם, ודו"ק.⁷

ועיין עוד לשון סדר רב עמרם בסדר חנוכה (ד"ה ונר) דכתב: ונר חנוכה מצוה להניח על פתח ביתו כו' בצד שמאל, כדי שיהא בהכנסתו הנר

הזה אנו נמי נימא, כיון שהמזוזה היא מצוה וגורמים על ידה עליית המקבל, ונר חנוכה תורה על ידה היא ירידת המשפיע, הנה בציצית יש בחינת תפלה, כענין שנאמר (תהלים קב, א) 'תפלה לענני כי יעוטרף', על פי כתבי מרן (פרי עץ חיים שער השבת פכ"ב) 'יתעטרף בציצית קודם שיאמר 'ואני תפילתי'. והנה תראה עוד, אשר בציצית יש בה שתי הבחינות, דכתיב בהו (במדבר טו, לו) 'וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ד' - היינו תורה שבהגיגה זוכרין את כל המצוות הנאמרים בה, 'ועשיתם אותם (שם) - היינו עשיית המצוות, אם כן הציצית הם אמצעים לתורה ולמצוה, על כן בעל הבית מצויץ באמצע ועל ידי זה מתהווה יחודא שלים'. וראה עוד שם אות מז.

ג) שכתב: 'מה שהקשה גיסי הגאון בעל המחבר אליה זוטא באורח חיים (סימן תרעא ס"ק ו) על מה שכתבו תוספות בשבת (כא: ד"ה מצוה), דהיא דאיכא חצר צריך להדליק בפתח החצר מבחוץ, ודייק כן מהא דנר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם (שם כב:), ואי מיירו בפתח בתייהם, יהיה לזה בימין ולזה בשמאל. ומקשה, דלמא מיירו שבית אחד אין לו מזוזה, שאז מדליק שפיר בימין (עיין שלחן ערוך שם סעיף ז), עד כאן דבריו. ולע"ד לא קשה מידי, דהא דצריכין בשמאל, הטעם כדי שיכנס בין שני מצוות, ואם כן כשפתח בתייהם הם זה אצל זה - שמזוזה אמצעית, מדליק זה שיש לו מזוזה בימין, ומדליק נר חנוכה שלו בשמאל על מזוזה האמצעית, אם כן השני שאין לו מזוזה

א) וראה העמק שאלה על השאלות שם אות כא: "ולכאורה קשה, הא אין מדליקין בלילה, ולא זמן ציצית הוא (עיין מנחות ג). וצריך לומר דסבירא ליה כרשב"א (שבת כא: ד"ה הא) ור"ן (שם ט. מדפי הרי"ף ד"ה מצוה) דמדליקין בתחלת השקיעה בעוד היום, ויכול להכיר בין תכלת ללבן. ואז אפשר דסבירא ליה כדעת הרא"ש (הלכות ציצית סימן א) דכסות יום חייב בציצית אף בלילה", וראה עוד שם (יש לציין סמוכין לתירוצו הראשון, בלשון המאירי שבת כב. ד"ה נר הב' 'ויבא בעל הבית 'בתפלו' ובטלית מצויצת ביניהם', וד"ק). ועיין עוד שפת אמת חנוכה תרל"ד ד"ה א"ו, יישב: "כי על ידי מצות נר חנוכה נשאר הארץ להפתח כמו מזוזה, להיות רשימו בפתח הבית בכל השנה". וראה עוד שם תרנ"ד ותרנ"ח ד"ה איתא בקדמונים.

ב) ראה בני יששכר כסליו מאמר ג אות מו, שביאר דברי השאלות: "נראה לי על פי מה שכתבתי לך כמה פעמים (ראה שם מאמר ד אות נח), מזוזה היא מצוה, ונר חנוכה רומזת לתורה אור (וראה ש"ס שבת כג: ד"ה בנים), ועיין מה שכתב הרב הקדוש המפורסם בירשאל מהרש"ו ז"ל בסידור שלו (שער החנוכה ד"ה להבין), על ידי המצוה היא עליית המקבל אל המשפיע, ועל ידי התורה היא ירידת המשפיע אל המקבל, והנה ידוע לך מכוונת התפלה בהיכל קדשי קדשים, הנה המקבל עולה לשם והמשפיע יורד לשם ובאים אל האמצע, והאמצע המחבר אותם היא התפלה... ועל פי דברי הרב

מצות נר חנוכה לאחר חצי שעה

מנהגם של גדולים צדיקים להדר בנרות שידלקו זמן רב - יותר משיעור חצי שעה | זכר לנרות המנורה בבית המקדש שמצותם מערב עד בוקר | דעה שבזמנינו המדליקים בפנים הבית יש מצוה בנרות הדולקים כל זמן שבני הבית נעורים | למה לא יהיה חיוב לכבות את הנרות לאחר חצי שעה כדי שלא יבואו ליהנות מהם? | ראיות מהש"ס שגם לאחר שיעור המצוה עדיין נחשב למצוה אם מאריכים בה

יש לומר דהוי זה וזה גורם, ומה שאין כן אם אין נר אחר. וגם ביש נר אחר, הא זה וזה גורם מיהת לכתחלה אסור^א, וכאן הוי כלכתחלה כיון שאפשר לכבותו.

"ואין לומר, דכיון דגם בשעת מצוותו הרי נהנה מאורו, ואם כן הרי לא הוקצה מהנאה זאת, דזה אינו, דבשעת מצוותו הוי לא אפשר ולא קמכוין (עיין פסחים כו:): ולא חשוב הנאה, ומה שאין כן עתה דאפשר לכבותו, הוי ליה הנאה.

"ואולם אף דיש שיעור למצוותו, מכל מקום יש לומר דאם דולק יותר גם כן הוי מצוה, עיין ספר יראים (סימן קיז), וז"ל: ובהארכת תקיעתו יותר מכשיעור אין בזה חילול יום טוב, כל זמן שהוא עסוק ולא פירש מן התקיעה, כדתיניא בשבת (קלג:): כל זמן שהוא עסוק במילה חוזר אפילו על ציצין שאין מעכבין כו', עכ"ל. וכזה גם בירושלמי פסחים (פ"ו סוף ה"ה) ועוד בכמה דוכתי (שם שבת פ"ט ה"ד; סוכה פ"ג ה"יא), והארכתי בחידושי (עיין אוצרות יוסף חידושי יורה דעה קונטרס ב אות ו; אות טז; שם דרוש ב פיסקא מו; דרוש ד פיסקא קפה; גליוני הש"ס עירובין ק. בתוספות ד"ה מתן).

"ואולי יש לדמותו גם כן למה שמבואר בתוספתא תרומות (פ"י ה"ט), כהן שהיה מיסב בתוך ביתו של ישראל, הרי זה מדליק לו את הנר שמן שריפה, אף על פי שעמד הכהן והלך לו, אין מחייבין אותו לכבותו עד שיתכבה מאליו, עכ"ל התוספתא. והוא גם כן בירושלמי תרומות (פ"יא ה"ה). ונזכרתי דנדבר מגוף הדין ברי"ף שבת (ט. מדפי הרי"ף) ובשלחן ערוך^א (אור"ח סימן תרעב סעיף ב) ובנושאי כלים (טורי זהב ס"ק א; מגן אברהם ס"ק ד). ואולם דברינו בזה לא באו שמה"ל.

שדעתו שנהר חנוכה "לא אתקצאי אלא לשיעור מצוותו", וזו לשונו: "שאל מהר"ן מרפור"ק יצ"ו, נר חנוכה שנערב בנרות של חול אי בטלי או לא, דשמא חשוב כדבר שיש בו מנין ואפילו באלף לא בטיל (ביצה ג) כו'. וצ"ע על עיקר השאלה אימתי, אי כשחשכו לשיעור נרות קודם שהדליקו, הרי לא הוקדשו ולא חשיב אתקצאי למצוותו, דכל חד וחד מצי למימר האי ליהוי לשמש דשרי ליהנות ממנו. ועוד כיון דהדלקה עושה מצוה (שבת כב) וכי לא הדליקה מצי לעשות בו כל צרכו, שהרי אפילו הדליקו וכבתה שרי ליהנות בו, כדמוכח באשירי פרק במה מדליקין (רא"ש סימן ג).

"ושמא לא דמי אדרבא כל דבר שנעשה מצוותו אין מועלין בו, כדאיתא בפרק כל שעה (פסחים כב), אלו ואלו מתערבים באמה ונמכרים לגננים ומועלין בהם, וכתבו התוספות (ד"ה מועלין) דהיינו דוקא מדרבנן ולא מדאורייתא. ונראה הטעם לפי שהוא דם קדשים וכבר נתקדש בו אותו דם גופיה, אבל הכא לא אתקצאי אלא לשיעור מצוותו לכן מותר, וגם טרם שהודלק אין בו קדושה דומיא דדם קדשים דאין בו מעילה קודם זריקה כדמייתי בהדיא התוספות (שם). אם כן אי אפשר לאוקומיה שאלתן אלא כשהודלק למצוותו וכבתה קודם שיעור ונתערב באחרות אי בטיל או לא".

מח, שמאריך לברר שגם לאחר שדלקו הנרות חצי שעה, יש מצוה בדליקתם^ב ואין לכבותם ולטלטלם ממקומם שלא לצורך.

וזו לשונו: "נלע"ד דעכשיו שההיכר הוא לבני הבית, יש מצוה בדליקתן כל זמן שבני הבית נעורים, ועל כן אין לכבותן אחר חצי שעה מדינא, ואסור להשתמש לאורן אחר חצי שעה מדינא, גם הנותר הוקצה למצוה ואסור אם לא שהתנה מקודם. וטוב שלא ליטלן מהפתח כל זמן דליקתן, אך אם צריך למקומן או לסיבה אחרת, יוכל ללוקחן ולהניחן אצל החלון".

ולאחר שמבאר את טעמו ומקורו בארוכה (טעמים ומקורות אות ב), מסיים: "ועל כן שפיר נהגו רבים לעשות נרות שידלקו עד חצות, כמו שהעיד הרמ"א בדרכי משה (סימן תע"ב) דעד חצות נעורים רבים, ובפרט בבית הכנסת שרבים נכנסים ויוצאים נהגו מקדמת דנא שיהיו הנרות דולקין עד חצות... כיון שעדיין נר מצוה מאיר ויש מצוה בדליקתן".

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בגליוני הש"ס (שבת כא: ד"ה ואי נמי) כתב דבר חידוש, שלכאורה היה צריך לומר שלאחר שעבר זמן חיובו של הנר, יהיה חיוב לכבותו, כיון שבהכרח הוא נהנה מאורו. ועל כן מיישב רבינו, שיש מצוה בכך שהנרות דולקים גם לאחר זמנו, ולכן אין לכבותם.

וזו לשונו: "יש לעיין, אחרי שדלק הנר חנוכה שיעור זמנו, אם אין חיוב לכבותו, שהרי הוא אסור בהנאה משום מוקצה מחמת מצוה, והרי נהנה ממנו ממה שמאיר לו בבית ואין יושב בחושך. ואם יש נר בבית מלבד הנר חנוכה,

יוצין למה שמסופר על תלמידו הרה"ק רבי אהרן ישע"י פ"ש זצ"ל מהאדאס (ספר 'נועם שיה' עמוד רכט), שאחר סיים את הזמירות שלאחר הדלקת נרות חנוכה נשאר לשבת אל מול פני הנרות הדולקות זמן רב, ובשעה זו קיבל פתקאות מאורחים ומאנשי העיר שבאו להתברך מברכות פיו, והיה אומר: "כל זמן שהנרות דולקות הוא עת רצון".

ובטעמים ומקורות שם הוסיף: "אך בלא צורך אין ליטלן ממקומן כל זמן שדולקין, כפשטות לשון המ"ס, כי אולי יש בזה כוונה עמוקה ומי יכול לעמוד בסודן".

ד ראה שו"ת הלכות קטנות ח"א סימן קח, שנקט הדלקת השמש הוא מטעם זה וזה גורם דהתיירו בדרבנן. ועיין שם שדן לפי זה, אם יצטרכו נר כנגד נר אף כנגד נרות ההידור, דנר אחד לבדו הרי בטל בשאר הנרות.

ה) "מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושיבים ואיכא פרסומי ניסא. הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור. ואם נתן בה יותר, יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן. וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן".

1) אולם רבינו מציין שם לעיין בשו"ת מהר"ן ברונא (סימן נא),

הגאון רבי אליהו דוד רבינוביץ - תאומים זצ"ל בעל האדר"ת מעיד על עצמו בספר זכרונותיו 'נפש דוד' (הנהגות אות ד), על הנהגתו בהדלקת נרות חנוכה:

"מצות נרות חנוכה היתה חביבה עלי עד מאוד, ולולא שיחת הבריות הייתי מהדר שידלקו זמן רב כפי היכולת, והייתי מתענג לישב בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת הציבור, ובכל זאת הייתי יושב נגד הפתח מאותו החדר, כדי להסתכל כפעם בפעם, והייתי שש ושמח בהם הרבה.

"בכל יום מימי החנוכה למדתי בגמרא או בשולחן ערוך הלכותיה, וכשלא היה לי פנאי הייתי אומר לשון הגמרא לבד מדף כ"א עמוד א' עד דף כ"ד עמוד ב', ובכל שנה ושנה נתחדשו לי חידושים יקרים ב"ה, מעת ילדותי, עוד בהיותי בראגאלי שנת כתר".

בשו"ת 'שאלת יעב"ץ' (תשובה ד) מאריך בענין זה, שיש מצוה בכך שהנרות דולקים גם לאחר חצי שעה, ומסיים: "אף דאית ליה שיעור למטה, אבל אין לו שיעור למעלה, ואפשר שמצוותו היא גם כן שתהא דולקת והולכת כל הלילה, וכן נראה אחר שלמדנו דינו ממנורה שבה היה הנס, וכן סמכו האחרונים ז"ל ללמוד ממנה בכמה דברים לנר חנוכה, אם כן שפיר דמי ליתן לה כמדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר כמנורה".

וידועה שיטתו של הרה"ק רבי שלום מקוידניוב זי"ע בספר 'משמרת שלום' (סימן

א) בספר 'זכרון יהודה' (זימא דחנכה אות רנא) מביא בשם אביו הגאון מהר"ם א"ש זצ"ל אבד"ק אונגוואר, שאמר "כי המנורה של כסף אשר היה לחותנו הגאון מו"ה דוד דייטש זצ"ל (אבד"ק סערדאהלי ובעל 'אהל דוד') היו הבזיכין גדולים מחזיקים שמן הרבה, וגם הרבה פעמים הוסיף בהן שמן שידלקו זמן רב, אשר לפי מעשיו נראה כי יש הידור מצוה אם הנרות דולקין אף לאחר חצי שעה. והנה מצאתי כמעשיו לקדוש אחד מדבר, הוא הגאון מהר"ר יעקב עמדין זצ"ל בשו"ת 'שאלת יעב"ץ'...".

ב) טעם על פי קבלה כתב הרה"ק רבי אליעזר צבי מקאמאראנא זי"ע בספר 'בן ביתי' (לחנכה): "ונראה לי שצריך לנהוג לישב אצל הנרות של חנוכה אפילו אחר חצי שעה שהוא שיעור הדלקה של נרות חנוכה. והטעם כמו שכתב רבינו אלקי האר"י זלה"ה (פרי עץ חיים שער הברכות פ"ז) שהחסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת אחר התפלה כדי שיתעכבו המוחין לתר"מ עוד שעה אחת ולא יסתלקו מהרה, כך נראה לי כאן גם כן אצל מצות נר חנוכה... לזה ראוי ונכון לנהוג ליתן שמן בכלי יותר, כדי שידליקו הנרות יותר מחצי שעה, ובשעת הדלקה ישב הבעל הבית אצלם ויאמר שירות ותשבחות, ובה יתעכבו המוחין של היחודים הנ"ל עוד איזה זמן", עיין שם.

הידור מצוה בנר חנוכה

על פי יסודות ממשנת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע

חידושי הרי"ם: דיני 'מהדרין' במצות נר חנוכה משום שהנס נעשה לצורך הידור | שני גדרי הידור | מגוף המצוה והידור כללי | לפי דברי רבינו מובן לשון הרמב"ם 'מצוה מן המובחר' | נר לכל אחד ואחד - תוספת במצוה או מצוה נוספת | שני 'מהדרין' לזכר שני הידורים | שיטות הגרי"ז וה'אבי עזרי' בגדר מהדרין | 'מובחר מן המובחר' בדינים נוספים | דברי הגרי"ז בדין הידור מצוה אחר שפירש המצוה | דעת רבינו בענין ברכה על נרות הידור | הידור מצוה כשגוף המצוה איננו

דעלמא, שאין שום ענין הידור בנטילת לולב פעם נוספת.

ברם, בחידושי הגרי"ז מבריסק (חידושי מרן רי"ז הלוי, הלכות חנוכה פ"ד ה"א) מבואר שדבר זה שנוי במחלוקת. שהעלה שם כי לפי לשונו של הרמב"ם 'מדליק נרות כמנין אנשי הבית - נר לכל אחד ואחד', משמע שדעתו היא שהמדליק ידליק נר כנגד כל אחד ואחד, והדלקה אחת היא, ולא שכל אחד ידליק בפני עצמו. ואילו לדעת הרמ"א (או"ח סימן תרע"א ס"ב) 'נר לכל אחד ואחד' פירושו הוא שכל אחד מדליק בפני עצמו. ומבואר שם בדברי הגרי"ז (ד"ה והנה), שלדעת הרמב"ם ענין ההידור הוא רק להדליק כפי מנין אנשי הבית, ולעולם הכל הדלקה אחת היא, ולדעת הרמ"א ענין ההידור הוא שלא יצאו בהדלקת בעל הבית, רק יקיימו כל אחד את המצוה בפני עצמו, ושיהיה שם קיום המצוה יותר מפעם אחת.

שני 'מהדרין' לזכר שני הידורים

מן הראוי לציין כי בשפתי צדיק (חנוכה אות יב) מביא גם כן מזקנו החידושי הרי"ם זצ"ל ביישוב מה שתיקנו חז"ל במצות נר חנוכה שני 'מהדרין' מה שלא מצאנו בשאר מצוות, וביאר הטעם שיש שני 'מהדרין', משום שהנס נעשה עבור שני הידורים: א) שידליקו בשמן טהור, ב) שידליקו בפתילות עבות, שגם אחר שמצאו פך שמן טהור אשר הספיק ליום אחד, עדיין יכלו לעשות פתילות דקות - שמינית מעובי הפתילות הרגיל, שאין שיעור לעובי הפתילות, וכך יספיק השמן לשמונה ימים. נמצא שהנס נעשה גם לצורך הידור עובי הפתילות, עד כאן.

ולפי יישוב זה, אין לנו חילוק גדלים בין שני המהדרין - וכמו שכתב רבינו, רק כיון שהנס הוצרך עבור שני הידורים, העמידו חז"ל שתי דרגות במהדרין, לזכר שני ההידורים.

וכיוצא בזה כתב הבית הלוי לחנוכה (ד"ה שם והמהדרין), אך לא כתב שתיקנו שני הידורים כנגד שני הידורים, אלא ביאר בכללות, שהטעם שריבו חכמים הידורים במצוה זו יותר משאר מצוות הוא משום שהנס נעשה לצורך הידור, שיכלו לעשות פתילות דקות וכנ"ל.

שיטות הגרי"ז וה'אבי עזרי' בגדר מהדרין

ובעיקר הנדון אם דיני מהדרין בנרות חנוכה הם מדין ההידור הכללי, או שהם דין פרטי ומיוחד

הידור מיוחד בחנוכה, שהרי כל הנס נעשה רק כדי להדר, לכן תיקנו דין הידור מיוחד שיהיה חלק מן המצוה, ובכך מקיים מצות נר חנוכה כתיקונה, ואילו המהדרין השני הוא רק "הידור" וככל הידור דעלמא, והוא מדין ההידור הכללי של 'מצוה מן המובחר' - להדר במצוות, ואינו ממצות נר חנוכה, אלא ממצות 'התנאה לפניו במצוות' (עיין שבת קלג:).

ויש לחדד, כי אף דין הידור המיוחד למצות נר חנוכה אינו כעיקר המצוה של 'נר איש וביתו' (שבת כא:), שהרי אין חיוב להדר, אלא הוא חלק מן המצוה באופן של 'מצוה קיומית', שאינו מחוייב בו, אמנם אם מקיימו - מקיים מצוה. ותיקנו חז"ל את המצוה דוקא באופן כזה שיש שני חלקים במצוה, אחד חיוב גמור ואחד הידור, כי רצו לעשות בכך זכר לכך שהנס נעשה למען הידור הדלקת שמן טהור.

לפי דברי רבינו מובן לשון הרמב"ם

'מצוה מן המובחר'

ולפי הגדרת רבינו יומתק ביותר לשון הרמב"ם הלכות חנוכה (פ"ד ה"א), ששינה הלשון בין שני גדרי המהדרין, שכך כתב: "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד כו', 'והמהדר את המצוה' מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד כו', 'והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר' מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון, ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד", הרי שבדין 'מהדרין מן המהדרין' הוסיף וכתב שהוא 'מצוה מן המובחר'. ולדברי רבינו מובן היטב, שבא להורות כי דין זה הוא מדין ההידור הכללי, שהוא רק למצוה מן המובחר.

נר לכל אחד ואחד - תוספת

במצוה או מצוה נוספת

עוד נראה להוסיף ולבאר בדברי רבינו, שחלוק דין מהדרין שמדליק נר לכל אחד ואחד מדין מהדרין מן המהדרין שמוסיף והולך, ש'מוסיף והולך' ענינו שמקיים את המצוה פעם אחת אך בהידור ותוספת, והוא ממש ככל הידור דעלמא, כגון נוטל לולב ואתרוג פעם אחת אך מקיימם באתרוג נאה יותר. מה שאין כן 'נר לכל אחד ואחד', אין ענינו תוספת וריבוי במצוה, אלא ענינו שמקיימים את המצוה פעמים נוספות על ידי אנשים נוספים, ואין זה שייך כלל להידור

בגמרא שבת (כ"א:), תנו רבנן, מצות נר חנוכה, נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין כו'.

דברי החידושי הרי"ם:

טעם דיני 'מהדרין' במצות נר חנוכה משום שהנס נעשה לצורך הידור

בספר וילקוט יוסף (ילקוט רבי"א אות כו) הביא הגאון החסיד המפורסם רבי בן ציון אסטרואווער זצ"ל ששמע מהרה"ק בעל חידושי הרי"ם זי"ע, להסביר הענין שמצינו בחנוכה מהדרין ומהדרין מן המהדרין יותר מבכל המצוות, שהרי בכל המצוות יש דין הידור (בבא קמא טו:). ויישב החידושי הרי"ם, דהנה באמת היה שמן טמא להדלקת שמונה ימים, ומדינא יכלו להדליק בו כיון שטומאה הותרה בציבור (עיין יומא ו:; ראה שו"ת חכם צבי סימן פ; פני יהושע שבת כא: ד"ה מאי), ואם כן לצורך עצם מצות ההדלקה לא הוצרך הנס להעשות כלל, והנס נעשה רק כדי שיוכלו להדר במצוה ולהדליק בשמן טהור, ולכן יש במצוה זו מהדרין ומהדרין מן המהדרין, עד כאן דבריו (הובא בשמו גם בספר שיח שרפי קודש חנוכה אות נה).

גירסת רבינו ב'אוצרות יוסף':

שני גדרי הידור - מגוף המצוה והידור כללי

אמנם, לא נתבאר בדבריו כל הצורך ענין המהדרין והמהדרין מן המהדרין דוקא. ורבינו באוצרות יוסף (דרוש ד פיסקא קט) הביא כדברים אלו בשם החידושי הרי"ם, בתוספת הגדרה והדגשה, וז"ל: 'ובחידושי הרי"ם, דלכך יש בחנוכה מהדרין מן המהדרין - מה שאין כן בשאר מצוות מצינו רק הידור מצוה ולא הידור להידור. והיינו משום דבאמת טומאה דחוויה בציבור, ולא היה צורך לנס, דהיה אפשר להדליק גם בטומאה, אך אף דטומאה דחוויה בציבור, מכל מקום אינו הידור, ועל כן היה הנס בשביל ההידור, ועל כן ההידור הוא כאן גוף המצוה, כיון דהמצוה לעשות זכר לנס והנס היה כל ענינו הידור, על כן ההידור הוא גוף הזכר - היינו המצוה, ועל כן ההידור להידור הוא ממילא רק הידור אחד כמו בעלמא, עד כאן תוכן דבריו ז"ל"א.

בכך מדגיש רבינו, כי שתי דרגות המהדרין אשר במצות נר חנוכה הינם שני גדרים שונים. המהדרין הראשון הוא "גוף המצוה", שיש דין

המקור הראשון לשמועה זו בשם החידושי הרי"ם, ראה מבוא 'ספרי דבי רב' לציונים לתורה עמוד 32 הערה לח), אמנם לא מצאנו מקורו.

(דוגמת מה שכתב ענין זה בציונים לתורה כלל ב פיסקא ב: "שמעתי שהרב הגאון הקדוש הר"מ מגור זצוקלה"ה...", וגם כן לא נמצא בכתביו, ורבינו הוא

א) רבינו מסיים: "ענין שם היטב". ונראה מלשונו שראה את הדברים בספר אחד, ולא שהביא הדברים מפי השמועה

לנרות חנוכה, נחלקו בזה האחרונים. בדברי הגרי"ז (שם) מבואר שהבין שהוא מדין ההידור הכללי, ודימה זאת לציצין שאינם מעכבים במילה, עיין שם בארוכה (ויבא להלן). כמו כן דן שם שבנרות חנוכה לא שייך הידור מצוה עד שלישי, שלעולם התוספת הוא יותר משלישי, והאריך בזה.

אך באבי עזרי הלכות חנוכה (פ"ד ה"א ד"ה והנה) חלק עליו, ולדעתו אין זה שייך לדין הידור מצוה הכללי. והביא שם דברי הפרי חדש (סימן תרעב ד"ה נשאלתי) שעל נרות ההידור אין לברך, כגון מי שעמד ביום השביעי וטעה והדליק רק ששה נרות, אם לאחר זמן נזכר שצריך להדליק נר נוסף, ידליק ולא יברך עליו. וכתב האבי עזרי, שראה מי שהוכיח (ראה משנת יעב"ץ א"ח סימן עד אות ג ד"ה אמנם) כדברי הפרי חדש שאין לברך על הידור, ממה שכתב הרמ"א (יו"ד סימן רסא סעיף ג) שכשחוזר על ציצין המעכבים את המילה צריך לחזור ולברך כל הברכות. ומשמע שעל ציצין שאין מעכבים, שהוא רק מדין הידור מצוה, אינו מברך. ודחה האבי עזרי, שאין ראיה מהידור דמילה להידור דחנוכה, שרק בהידור דמילה שאינו תקנה קבועה לעשות כן, והוא רק כמו סוכה נאה ולולב נאה, לכן אין מברכים על הידור זה. מה שאין כן בחנוכה הרי זה תקנה קבועה, שתיקנו חז"ל שהמהדרין יש להם לעשות באופן כזה, וזהו מצותן ויש לברך על ההידור (וראה עוד להלן בענין ברכה על הידור מצוה).

והוסיף האבי עזרי, שדיני ההידור הם דינים נפרדים, כי בהידור דסוכה ולולב ומילה הוא בקיום המצוה, שכאשר מקיים המצוה יקיימנה בהידור ונוי, כגון שהאתרוג שנוטל יהא אתרוג נאה וכדומה, וזה נלמד מ"זה אלי ואנוהו". ואילו בחנוכה אין ההידור בבר האחד שמקיים, אלא ענין ההידור הוא שיעשה עוד נר, היינו שיעשה פעם נוספת את המצוה, וזהו משום פרסומי ניסא ולא משום "זה אלי ואנוהו", וגם הנר הנוסף מצוה ומברכים עליו.

אמנם כאמור, על פי דברי רבינו יש דרך אמצעית ומחודשת בזה, שהמהדרין הראשון הוא דין הידור מיוחד ופרטי לחנוכה, שהוא חלק מקיום המצוה, והמהדרין השני שייך לדין הידור מצוה הכללי שיש בכל המצוות הנלמד מ"זה אלי ואנוהו".

מובחר מן המובחר' בדינים נוספים

ובגוף התמיהה בשם החידושי הרי"ם זצ"ל שמצינו בחנוכה ענין מהדרין מן המהדרין, אשר שלא נמצא דוגמתו בכל התורה, עיין גליוני הש"ס (ירושלמי מועד כרך ד אות עא), שהפליא רבינו להראות, כי באמת יש דוגמתו בירושלמי פסחים

(פ"ו ה"א), שאמרו: "אמר רבי יוחנן, רבי ישמעאל ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אמרו דבר אחד, כמה דרבי ישמעאל אמר מובחר דוחה (שבת) - אין מובחר מן המובחר דוחה, כך רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר מובחר דוחה - אין מובחר מן המובחר דוחה".

ופירש בקרבן עדה, דהך דרבי ישמעאל הכוונה לדבריו שאמר (מנחות ג:) שהעומר היה בא בשבת משלש סאין ובחול מחמש, שניפוי משלש סאין הוא 'מובחר' דוחה שבת, ואילו ניפוי מחמש סאין הוא 'מובחר מן המובחר' ואינו דוחה שבת. וכן הך דרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היינו המבואר בירושלמי שם שמתר להקטיר אימורי קרבן פסח בערב פסח שחל בשבת, ואילו להפשיט את כולה שלא יהא מנוול אסור, כי הקטרת האימורין הוא 'מובחר' דוחה שבת - אף שיכול להקטיר בערב, ואילו הפשט כולה הוא 'מובחר מן המובחר' ואינו דוחה שבת.

הרי לנו שישנה דרגת 'מובחר מן המובחר' גם בדינים נוספים, ואינו דין מיוחד דווקא בחנוכה, וממילא אין זה תימה כל כך.

דברי הגרי"ז בדין הידור מצוה אחר שפירש מן המצוה

הבאנו לעיל דברי הגרי"ז שנחלקו הרמב"ם והרמ"א בפירוש 'נר לכל אחד ואחד', לדעת הרמב"ם פירושו שבעל הבית מדליק כמנין כל בני הבית, והדלקה אחת היא, ואילו לדעת הרמ"א כל אחד ואחד מבני הבית מדליק, והדלקות נפרדות הן.

וכתב שם הגרי"ז לבאר יסוד מחלוקתם, שהנה בדין ציצין שאינם מעכבים, דעת הרמב"ם (הלכות מילה פ"ב ה"ד) שאם פירש מלעסוק במילה אינו צריך לחזור ולהסירם. ואילו דעת רש"י (שבת קלג: ד"ה ועל) והטור (יו"ד סימן רסד סעיף ה) שחוזר עליהם משום הידור מצוה. וביאר הגרי"ז, שנחלקו האם שייך לקיים הידור מצוה אחר שכבר משך ידו מן המצוה, לדעת הרמב"ם אין ההידור מצוה יכול להצטרף אל המצוה אחר שכבר פירש ממנה, כי הידור הוא רק במעשה המצוה, וכיון שפירש מן המצוה שוב אין זה הידור מצוה כלל. ואילו לדעת רש"י והטור, ההידור יכול להצטרף אל המצוה אף אם אינו בשעת קיום המצוה והוא בנפרד מן המצוה.

ולפי זה ביאר, שגם כאן בנרות חנוכה נחלקו בזה הרמב"ם והרמ"א. הרמב"ם לשיטתו שאם פירש מן המצוה שוב לא שייך הידור מצוה, ועל כן אם יתן לאדם אחר להדליק, הרי כבר הסתיימה המצוה

וההידור יבוא בנפרד מהמצוה, ולא שייך הידור כזה. ולכך הוכרח לפרש ש'נר לכל אחד ואחד' היינו שאדם אחד מדליק במעשה הדלקה של כמה וכמה נרות - כפי מנין בני הבית. ואילו הרמ"א סבר כרש"י והטור ששייך הידור מצוה אף בנפרד מן המצוה, שהרי בהלכות מילה (יו"ד סימן רסד סעיף ה) פסק שצריך לחזור על ציצין שאינם מעכבים, ולכך יכול לפרש דברי הגמרא שכל אחד ואחד מדליק, שגם בזה שייך הידור מצוה (ועיין שם עוד).

דעת רבינו בענין ברכה על נרות ההידור

בענין זה אם שייך הידור אחר המצוה, הביא רבינו בגליוני הש"ס (שבת כג. ד"ה המדליק), משו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן ג) שנשאל במי שהדליק נר ראשון ושכח לברך, אם יש לו לברך על השאר. וכן אם כבה הנר הראשון, אם יברך על השאר. וצידד ההלכות קטנות שאפשר שכל זמן שעוסק בהידור מצוה יש לו לברך.

וכתב רבינו להעיר על פי דברי היראים (סימן קכ; בדפוח"ס סימן תכב עמוד תקעד ד"ה וצו), דנענוע לולב הוא הידור למצות לולב. ואם כן, הרי כתבו התוספות (סוכה לט. ד"ה עובר) והראשונים (עיין רבינו יונה ברכות מד. מדפי הרי"ף ד"ה כי; רא"ש פסחים פ"א סימן י) שאפשר לברך על הלולב גם אחר הנטילה, לפי שיש לו עדיין לנענע, ונחשב משום כך עדיין עובר לעשייתו, ואם כן מוכח שאפשר לברך על הידור מצוה, ואף כאן מברך גם על שאר הנרות שהם הידור מצוה.

הידור מצוה כשגוף המצוה איננו

אולם הוסיף רבינו, שכל זה בספק הראשון של ההלכות קטנות בשכח לברך על הראשונה שעדיין היא דולקת, אבל בספק השני בכבה הנר הראשון, פשוט הדבר שצריך לכוון בשאר הנרות לגוף המצוה ולהדליק נר אחר עבור קיום מצות נר ראשון דעיקר הדין, כי בודאי לא שייך הידור למצוה כשאין שם גוף המצוה.

ויש לדון, האם דברי רבינו אלו תלויים במחלוקת הרמב"ם ורש"י (כפי שהגרי"ז ביארם) - אם שייך הידור מצוה אחר המצוה, דלכאורה סברת רבינו שלא שייך הידור כשגוף המצוה איננו, אתיא כסברת הרמב"ם שלא שייך הידור מצוה אחר המצוה. אמנם יש לצדד דאתיא שפיר גם לפי דעת רש"י, כי רק בציצין שאין מעכבים, כאשר גוף מצות המילה קיים, שהרי התינוק מהול ואין לו ערלה, לכן שייך לעשות בזה הידור אף שכבר נגמר מעשה המצוה, מה שאין כן כאן שהנר הראשון כבה והמצוה אינה קיימת כלל, לא שייך על זה הידור, ודו"ק.

תמצית המאמר

- חידושי הרי"ם ביאר ענין מהדרין מן המהדרין משום שהנס נעשה לצורך הידור.
- רבינו באוצרות יוסף הגדיר שמהדרין ראשון מגוף המצוה, והשני מדין הידור הכללי.
- המהדרין הראשון בגדר מצוה קיומית, וכך תיקנו שיהא באופן שהיא מצוה שאינו מחויב.
- לרבינו מובן לשון הרמב"ם במהדרין השני 'מצוה מן המובחר'.
- לפי רבינו יש לומר ש'נר לכל אחד' ואחד ענינו קיום המצוה פעם נוספת, ו'מוסיף והולך' ענינו תוספת באותה מצוה ככל הידור. ולהגרי"ז נחלקו רמב"ם ורמ"א בזה בפירוש 'נר לכל אחד ואחד'.
- בשפתי צדיק דשני הידורים זכר לשני הידורים - שמן טהור ופתילות עבות. ובבית הלוי דכללות ריבוי הידורים זכר להידורים.
- להגרי"ז דיני מהדרין דחננוכה מדין הידור הכללי, להאבי עזרי דין מיוחד לחנוכה משום פרסומי ניסא [ולכך מברך על נרות ההידור, דלא כהפרי חדש], ולרבינו חלוקים בזה דרגות המהדרין.
- מצאנו מובחר מן המובחר בניפוי העומר, ובהפשט הפסח בערב פסח שחל בשבת.
- לרמב"ם אחד מדליק כנגד כולם, לרמ"א כל אחד ואחד מדליק. וביאר הגרי"ז דנחלקו אם שייך הידור אחר שנגמרה המצוה.
- בהלכות קטנות שכל זמן שעוסק בהידור מצוה יכול לברך, ולכן שכח לברך בראשון או כבה הראשון, מברך על השאר.
- רבינו מוכיח כן ממה שמברכים על נענוע הלולב שהוא רק הידור.
- בכבה הראשון כתב רבינו שאין הידור, כיון שאין גוף המצוה. ויתכן שרש"י מודה בזה.

מן המאה, דאין הולכין בממון אחר הרוב (שם כז:), שו"ת חות יאיר (סימן רכח ד"ה ובדיני), עיין שם. ומסביר אין זה ברור כל כך, דכאן לא בא הרוב להוציא בעצם, רק לברר מי המחויב, ואולי בכהאי גוונא אזלינן בתר רוב אף בממון, ודו"ק.

העברה פחות מד' אמות אינה מלאכה או חצי שיעור והוכחה ממזיק בהעברה פחות מד' דחייב בתשלומין

הפרי מגדים בפתיחה להלכות שבת (אות לב) דן בעניין איסור חצי שיעור במלאכת שבת, אם הוא רק בחצי שיעור בחפץ - כגון פחות מכגורגרת, אבל העברה פחות מארבע אמות - אפילו פחות מכשיעור לא הוי, או דילמא גם זה הוא בכלל חצי שיעור.

ולענ"ד יש להעיר בזה מדברי הרשב"ם בבבא בתרא (נה: ד"ה במסכת), וז"ל: במסכת שבת (עו: תנן, המוציא אוכלין חייב בכגורגרת, דבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה (תגיה י:), ולא חשיבא הוצאת דבר מאכל חשוב בפחות מכגורגרת, עכ"ל. ונראה מזה, דהא דפחות מכשיעור פטור בשבת, היינו רק משום דלא הוי מלאכת מחשבת. וראה זה חדש, דחצי שיעור בשבת 'מלאכה' מקרי, ורק ד'מלאכת מחשבת' הוא דלא הוי.

והנה מדברי רש"י בבבא קמא (לה. ד"ה רבא) מתבאר, דכשפטור בשבת מפאת שלא עשה מלאכת מחשבת, כגון מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופה, אז על כל פנים כחייבי מיתות שוגגין נחשב ופטור מתשלומין (עיין כתובות לה.), עיין שם היטב, ובתוספות שם (ד"ה מתניתין), עיין שם היטב.

ולפי זה, בעשה מלאכה פחות מכשיעור בשבת, והזיק ממון בהדי עשיית המלאכה, אזי ראוי שיפטר מתשלומין, לפי הרכבת דברי רש"י והרשב"ם הנ"ל. ולפי זה מדאמרינן בבבא קמא בפרק בתרא (קז:). ובכתובות ריש פרק שלישי (לא:), כגון שזרק חץ מתחילת ארבע לסוף ארבע וקרע שיראין בהליכתו כו', ומוכח דבפחות מארבעה חייב ממון, אם כן על כרחך דהעברה פחות מארבע אמות אפילו פחות מכשיעור לא הוי, ואיננה מלאכה כלל וכלל.

קושיית תוספות בבא קמא (לב. ד"ה איהו)¹, עיין שם. דיש לומר, דכיון דעבירת האיש במעשה - על יד האשה נעשית ואי אפשר מבלעדה, לכן נחשב גם עבירה שלה כאילו היה במעשה, כי מעשה האיש מתייחס גם לה, ולכן חייבת.

מיהו לשון הגמרא בבא קמא שם לא משמע כלי. וגם יש סתירה קצת לזה מהך דמכות (כ:), דפוטר לניקף מטעם לאו שאין בו מעשה, ואף על פי שאי אפשר למקף בלי ניקף, ואין כאן מקום להאריך.

התחיל הראשון פטור השני והיתר לנקום בראשון שהתחיל

איתא בבבא קמא (לג.) במשנה, וכן שני אנשים שחבלו זה בזה, משלמין במותר נזק שלם.

עיין רא"ש (שם פ"ג סימן ג) וז"ל: שני אנשים - מיירי שהתחילו כאחת או אחר זמן, אבל אם התחיל האחד השני פטור. ועיין שו"ת מהר"י ווייל בנימוקי מהר"ם מירזבורק שם בסוף הספר (עמוד קעג ד"ה דין על דבר ההכאה), עיין שם שכתב: ואפילו אם הודה בהכאה גמורה, ואומר הוא התחיל בו, יש פנים לפוטרו, עכ"ל.

ועיין עוד שם (עמוד קעד ד"ה דין מותר למוכה), עיין שם היטב כל הדיבור. ועיין שם שכתב: ואין לומר כיון שהמוכה כבר הוכה, יש לו כוף את יצרו ולא לנקום, צא ולמד מגואל הדם כו', עכ"ל. ועיין ירושלמי סנהדרין (פ"ח ה"ח), רב הונא אמר, גטל (נגב הבא במחותרת) הכיס והפך את פניו לצאת והלך לו, ועמד עליו (בעל הבית) והרגו, אין ההורגו נהרג, מה טעמא דרב הונא - כי יחס לבבו (דברים יט, ו).

לזה אחד ולזה מאה האם תולים שהנגחן מהרוב

איתא בבבא קמא (לה.) במשנה, היו שנים רודפים אחר אחד, זה אומר שורף הזיק וזה אומר שורף הזיק, שניהם פטורים.

אפילו היו לראובן ושמעון שוורים במרעה, לזה אחד ולזה מאה, ורץ אחד מהם ונגח לשור של לוי - שניהם פטורים, ואין אומרים שהיה השור

הנאה חשובה מעשה - השוואות

בגמרא בבא קמא (לב.), בעא מיניה רבה בר נתן מרב הונא, המזיק את אשתו בתשימש המטה מהו כו', הכא - איהו קעביד מעשה והיא לא. והכתיב (ויקרא יח, כט) 'ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם'. הנאה - לתרויהו אית להו, איהו מעשה הוא דקעביד.

ובתוספות (ד"ה איהו) כתבו: ומיהו לענין חטאת ולענין מלקות חייבת, דרחמנא אחשביה להנאה מעשה.

כזה רש"י כריתות (ג. ד"ה דאמר). ועיין בבא קמא (קא.) בתוספות (ד"ה או) דכתבו: ובתחב לו חבירו, אף על פי שאין זה על ידי מעשיו, מכל מקום הנהגה גופו. ויש לומר גם כן הכוונה, דההנאה חשובה מעשה. ועיין שו"ת חות יאיר (סימן צה ד"ה ואלו) דכתב, דהנאת לבישת כלאים חשובה מעשה, ועיין שם דכתב דאין לחלק בזה בין הנאה להנאה, עיין שם היטב, וחידוש שלא הביא כלל תוספות דבבא קמא (לב. ד"ה איהו) ורש"י כריתות הנ"ל.

לזה נפסל לעדות דאי אפשר להלואה מבלעדו ומעשה הביאה מתייחס גם לאשה לפי שאי אפשר בלעדו

בגמרא סנהדרין (כה.), אמר רבא, לזה בריבית פסול לעדות. והאנן תנן (שם כד:) מלוה בריבית מְלוּה הבאה בריבית.

הא דתני הכי, ולא תני בהדיא 'המלוה והלוה', היינו משום דהלוה באמת לא היה לו להפסל, שהרי אינו לוקח ממון שאינו שלו, ואין כאן חסם (ראה שם כז:), ורק משום דעבירת לקיחת הממון דמלוה - על יד הלוה נעשית, ואי אפשר מבלעדו, ולכן מתייחס החסם גם לו, וחשיב גם הוא עד חסם, ועל כן לא מצי למיתני 'המלוה והלוה' כל חד באפי נפשיה, דהא הלוה מפאת עצמו אין להפסל באמת, ועל כן כללינוהו בחדא בעניין המלוה, ושנה מלוה הבאה בריבית, כלומר שההלוואה נעשית על ידי שניהם, ואי אפשר לה זולתה ושניהם פסולין, מהר"ק (שורש קכו ד"ה ואשר).²

ועל פי סברת המהרי"ק הנ"ל יש ליישב

(ז) דין, מותר למוכה לקבול לגוים בשעת הזעם, ואפילו אם יפסיד המכה כל אשר לו. ואם המכה רגיל בכך, אפילו לקצוץ ידו - אם יכול לעשות עם הגוים יעשה. וגם מותר לכל אדם להגיד לשופט ולצוות לתופסו, ואפילו יפסיד מחמת כן כל אשר לו, דהוי כמו רודף. אכן אם באקראי בעלמא הכה, ומתחרט - שניכר לעולם שלא יוסיף לעשות כדבר הרע הזה, אסור להורגו ולהפסיד ממנו, ראה עוד שם.

(ח) ראה בית האוצר מערכת א כלל א אות כ ד"ה עמ"ש; שם ד"ה והנה מ"ש; שם כלל א אות ח ד"ה ועוד. ועיין תוצאות חיים - להגאון רבי מנחם זעמבא זצ"ל - סימן ח אות ה-ז, שהאריך בביאור דברי הרשב"ם.

מעשה, דרחמנא אחשביה להנאה מעשה, כן יש לומר בשבת, דמה שהאדם נהנה ומתענג מקדושת שבת חשוב מעשה, ועל כן כתיב (שמות לא, טו) 'לעשות את השבת לדורותם', כך הגיד כ"ק אבי אדומ"ר זצלה"ה בפירוש 'לעשות את השבת'. וראה עוד שם פרשת שמות תרע"ג ד"ה ויאמר.

(ג) ראה בארוכה בשו"ת בן פורת ח"ב סימן ג אות ג ד"ה והנני.

(ד) מדוע באיסורי ביאה האשה חייבת קרבן ומלקות אף שאינה עושה מעשה, הובא לעיל.

(ה) ראה עוד כזה ע"ה בחוסן יוסף אות כו, לגבי מצות פריה ורבייה.

(ו) דאמרו שם דרק איש קעביד מעשה והיא לא, הובא לעיל.

(א) וז"ל: "... כיון דאיהי נמי מתהנייא משכיבה, קרינא בה 'הנפשות העושות' (ויקרא יח, כט)". וראה אתון דאורייתא כלל כד פסיקא יג-יד, שרצה להוכיח מתוספות ורש"י הנ"ל שיעקר העבירה באיסורי ביאה הוא המעשה ביאה ולא ההנאה, אלא שבאשה ההנאה נחשבת מעשה, אך דחה ומסיק שם שההנאה היא העבירה (וראה עוד בית האוצר מערכת א כלל כד ד"ה ונגוץ: "אם באיסורי ביאה המעשה הוא האיסור או ההנאה, אכתי לא בריא לי מילתא כל כך, דכמדומה שהדבר במחלוקת הוא שנוי").

(ב) לרעיון זה העולה מדברי רבינו ד'רחמנא אחשביה להנאה מעשה' אינו רק בביאה - כי אם בשאר הנאות, ראוי לסמוך דברי קדשו של הגה"ק בעל אבני נזר זצ"ל, הובא בשם משואל פורשת מקץ תרע"ז ד"ה והנה: "יש לומר, לפי מה שכתבו התוספות בהא דכתיב 'ונכרתו הנפשות העושות' אף דאיהי לא עבדה

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com